

Przeżytki ustawodawstwa wyznaniowego w polskim systemie prawnym

Autor tekstu: **Paweł Borecki**

Współczesne prawo polskie nadal swoim zasięgiem obejmuje pojedyncze akty ustawodawcze z zakresu problematyki wyznaniowej, wydane w okresie międzywojennym. Są to: Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o stosunku Państwa do Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego, nie posiadającego hierarchii duchownej^[1], Ustawa z dnia 17 marca 1932 r. o składkach na rzecz Kościoła Katolickiego^[2], Ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej^[3] oraz Ustawa z dnia 25 marca 1938 r. o wytwarzaniu i handlu dewocjonaliami i przedmiotami kultu religijnego^[4]. Wymienione akty nie zostały dotychczas uchylone ani przez parlament, ani w drodze orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego (TK) stwierdzającego ich niekonstytucyjność.

Akty te można podzielić na dwie grupy. Pierwsza — obejmuje Rozporządzenie z 1928 r. i Ustawy z 1936 r. Dotyczą one niektórych podmiotów prawa wyznaniowego (związków wyznaniowych mniejszości religijnych). Określają ich zasady relacji z państwem oraz status prawny, a w szczególności organizację wewnętrzną, problematykę reprezentacji w obrocie prawnym, kwestię osobowości prawnej wyznaniowych jednostek organizacyjnych oraz niektóre szczegółowe uprawnienia i obowiązki, a także pewne aspekty statusu duchowieństwa^[5]. Drugą grupę stanowią Ustawy z 1932 r. i z 1938 r. dotyczące przedmiotowych aspektów stosunków wyznaniowych, odpowiednio: wymiaru i poboru składek na rzecz Kościoła Katolickiego oraz limitowania wytwarzania i handlu dewocjonaliami oraz przedmiotami kultu religijnego chrześcijaństwa, islamu i judaizmu. Poza kryterium przedmiotu regulacji powyższa klasyfikacja jest także adekwatna do ustaleń w sprawie wygaśnięcia norm prawnych zawartych w rzeczonych aktach prawnych w wyniku desuetudo (odwykania)^[6].

Analiza miejsca wspomnianych aktów normatywnych we współczesnym polskim systemie prawnym będzie wiązać się z koniecznością odniesienia się do dylematów ogólnych — związanych z zasadą bezpośredniego stosowania konstytucji, zasadą hierarchicznego systemu źródeł prawa, czy kwestią katalogu faktów prawotwórczych w polskim systemie prawa.

Obecnie wymienione akty są już anachroniczne. Posiadają znamiona wyizolowanych fenomenów w rodzimym systemie prawnym. Istnieją w oderwaniu od swego pierwotnego, historycznego kontekstu aksjologicznego i podstaw konstytucyjnych, szczególnie w zakresie relacji państwo-związek wyznaniowe. Ich ratio legis jest już w zdecydowanej mierze nieaktualna. Państwo polskie, pomimo iż Ustawa konstytucyjna z dnia 17 marca 1921 r.^[7] opierała się m.in. na zasadzie państwa liberalnego^[8], po tzw. zamachu majowym w 1926 r., nabierało coraz wyraźniej cech autorytarnych. Formalnym, najpełniejszym tego wyrazem okazała się Ustawa konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r.^[9]. Akt ten głosił m.in. zasadę wyższości interesów państwa nad indywidualnymi interesami obywateli. Kładł nacisk na obowiązki obywateli wobec państwa, a nie na ich prawa i wolności^[10]. Niektórzy komentatorzy mówili wręcz o „faszyzacji życia publicznego” po roku 1935. Faktem okazało się nasilenie ekscesów nacjonalistycznych oraz ksenofobicznych po śmierci J. Piłsudskiego^[11], a przede wszystkim w praktyce większa akceptacja władz dla tego rodzaju zachowań. W II Rzeczypospolitej (RP) idea konstytucyjnych wolności i praw jednostki była ograniczona na podstawie kryterium obywatelstwa, czyli kryterium politycznego. Przepisy wyznaniowe obu przedwojennych konstytucji wskazywały na system zwierzchnictwa państwa nad związkami wyznaniowymi^[12]. Państwu przyznana została kompetencja do dyskrecjonalnego uznawania związków wyznaniowych działających na jego terytorium^[13]. Doceniało ono znaczenie pierwiastka religijnego w sferze jego działania. Skutkiem tego było odrzucenie neutralności światopoglądowej. W szczególności przejawem tego była obowiązkowa nauka religii uznanych związków wyznaniowych dla młodzieży do ukończenia 18 lat, należącej do właściwej konfesji, w szkołach utrzymywanych w całości lub w części przez państwo lub samorząd. Druga RP okazała się w praktyce wyznaniowym państwem katolickim, zapewniającym Kościołowi Katolickiemu pozycję dominującą^[14]. Wiążące nasz kraj prawo międzynarodowe nieefektywnie chroniło podstawowe wolności i prawa jednostki. Godne odnotowania jest, iż Polska, będąc sygnatariuszem tzw. małego traktatu wersalskiego z 28 czerwca 1919 r.^[15], w dniu 13 września 1934 r. wypowiedziała

procedurę odwoławczą do Ligii Narodów (art. 12)^[16].

Współczesna Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r.^[17], szczególnie w sferze wolności i praw człowieka, pod względem aksjologicznym jest heterogeniczna. Widoczny jest w niej przede wszystkim wpływ doktryny liberalnej oraz katolickiej nauki społecznej. Ustrojodawca odwołał się do koncepcji prawnonaturalnej, wskazując przyrodzoną godność ludzką jako podstawę wolności i praw jednostki (zob. art. 30)^[18]. Już od 29 grudnia 1989 r. do fundamentów polskiego systemu prawnego wprowadzona została zasada demokratycznego państwa prawnego^[19]. Jej komponentem, wyodrębnionym w obecnej ustawie zasadniczej, jest zasada legalizmu (zob. art. 7). W dziedzinie relacji między państwem a wspólnotami religijnymi Konstytucja z 1997 wyraża koncepcję tzw. przyjaznego rozdziału tych podmiotów. Rzeczypospolita Polska ratyfikowała najważniejsze akty prawa międzynarodowego z zakresu wolności i praw człowieka – w 1977 r. Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka ONZ (MPPCz)^[20] oraz w 1993 r. Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. (EKPCz)^[21]. W związku z tym Polska uznała jurysdykcję organów międzynarodowych we wspomnianej dziedzinie. Konwencja z 1950 r. wywarła czytelny wpływ na przepisy rozdziału drugiego Konstytucji RP z 1997 r. Założenia liberalne oraz akty prawa międzynarodowego uwarunkowały także nową treść polskiego ustawodawstwa wyznaniowego od roku 1989^[22]. Wymóg przestrzegania powyższych standardów w dziedzinie wolności i praw człowieka wynika współcześnie także z aktów prawa pierwotnego Unii Europejskiej. Polska stała się jej członkiem 1 maja 2004 r.

Treść analizowanego ustawodawstwa przedwojennego uzasadnia liczne zastrzeżenia co do jego zgodności z odpowiednimi postanowieniami obecnej Konstytucji RP, art. 9 EKPCz, czy art. 18 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOiP)^[23]. W szeregu przypadkach wątpliwości co do konstytucyjności byłyby zasadne już w świetle przepisów wyznaniowych ustaw konstytucyjnych z okresu międzywojennego^[24]. Tym bardziej współcześnie wydaje się, że w większości przypadków zachodzi wysokie prawdopodobieństwo tzw. wtórnej niekonstytucyjności^[25]. Rozpatrywane akty ustawodawcze zostały wydane kilkadziesiąt lat przed wejściem w życie Konstytucji z 1997 r.^[26] W szczególności zawarte w nich przepisy upoważniające do wydania rozporządzeń, czy to przez Radę Ministrów, czy przez właściwego ministra nie odpowiadają wymogom określonym w art. 91 ust. 1 współczesnej ustawy zasadniczej. Nie zawierają one bowiem wytycznych co do treści rozporządzeń.

Zarazem za niezgodne z zasadą poszanowania przez państwo niezależności związków wyznaniowych w ich zakresie (art. 25 ust. 3) należy uznać przepisy ustawodawstwa z 1928 r. i z 1936 r. przyznające organom państwowym szczebla centralnego i lokalnego istotne oraz dyskrecjonalne uprawnienia w zakresie nadzoru nad duchowieństwem, organami wewnętrznymi Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego nie posiadającego hierarchii duchownej (WSK), Muzułmańskiego Związku Religijnego (MZR) i Karaimskiego Związku Religijnego (KZR), a także w dziedzinie tworzenia właściwych jednostek organizacyjnych tych konfesji. Kompetencje nadzorcze obejmują min.: obowiązek powiadomienia organów nadzoru, prawo zgłaszania sprzeciwu wobec uchwał organów kolegialnych, uznanie wyboru piastunów organów wewnętrznych, rejestrację gmin wyznaniowych, prawo sprzeciwu wobec kandydatów na duchownych, przyjęcie przysięgi od piastunów organów wewnętrznych, prawo żądania usunięcia ze stanowiska, prawo udzielania dyspensy od ustawowych wymogów dotyczących kandydatów na urzędy. Ingerencja naczelnych organów państwowych jest szczególnie widoczna przy ustanawianiu naczelnych organów kierowniczych rzeczonych wspólnot^[27]. W sumie we wspomnianych aktach normatywnych mamy do czynienia ze zmodernizowaną instytucją starego placetum regium^[28]. W swojej ogólnej wymowie jako najbardziej „liberalne” można uznać Rozporządzenie Prezydenta z 1928 r., zaś jako najbardziej restrykcyjną wydaje się ustawa dotycząca MZR.

W kategoriach naruszenia zasady niezależności związków wyznaniowych w relacjach z państwem można traktować także przewidziane przez Ustawy z 1936 r. wymogi uzyskania zgody właściwych organów administracji państwowej dla dysponowania przez MZR i KZR majątkiem nieruchomości, ewentualnie jego pewnymi składnikami. Przykładowo od zgody odpowiedniego wojewody uzależniono zbycie obciążenia, zamianę, a nawet zmianę przeznaczenia majątku nieruchomości należącego do MZR i KZR. Przepisy tego rodzaju można również oceniać jako kolidujące z art. 64 ust. 3 Konstytucji z 1997 r. Przewidują one ograniczenia prawa własności w stopniu naruszającym jego istotę. Nie zostały także spełnione przesłanki ograniczenia konstytucyjnych wolności i praw przewidziane w art. 31 ust. 3 ustawy zasadniczej^[29].

Zarzut niezgodności z zasadą poszanowania przez państwo niezależności związków

wyznaniowych postawić można także wymogowi uzyskania przez Najwyższe Kolegium Muzułmańskie zgody ministra właściwego do spraw wyznań religijnych dla otwarcia szkół duchownych, których celem byłoby przygotowywanie kandydatów na duchownych i nauczycieli religii muzułmańskiej. Ustawa o stosunku Państwa do MZR przewiduje zarazem nadzór ww. ministra nad szkołami tego typu, w tym zatwierdzanie programu nauki i regulaminów wewnętrznych oraz warunków przyjmowania uczniów. Nauczycieli tych szkół mianuje Mufti, ale w porozumieniu z właściwą władzą szkolną. W sumie muzułmańskie szkolnictwo religijne w świetle Ustawy z 1936 r. zostało poddane drobiazgowemu nadzorowi administracji państwowej.

Natomiast za niezgodne z zasadą wzajemnej niezależności państwa i związków wyznaniowych w dziedzinie finansowej należy uznać ogólne przepisy Rozporządzenia z 1928 r. oraz Ustawy z 1936 r. przewidujące wparcie materialne państwa dla WKS, MZR i KZR. Wspomniane postanowienia rodzą także wątpliwości z punktu widzenia zasady bezstronności światopoglądowej władz publicznych w RP. Państwo wspiera bowiem nieokreśloną działalność pożyteczną ze względów ogólnospołecznych lecz organizacje będące nośnikami monoteistycznego światopoglądu religijnego.

W zakresie, w jakim Ustawy z 1936 r. przewidują w ramach MZR i KZR obowiązek odmawiania modlitw w intencji Rzeczypospolitej Polskiej i jej Prezydenta, względnie w święta państwowe, obowiązek organizowania nabożeństw w intencji państwa, Prezydenta RP, Rządu i wojska, można je uznać za niezgodne z konstytucyjną wolnością sumienia i religii (art. 53 ust. 1) oraz z zakazem zmuszania kogokolwiek do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych (art. 53 ust. 6)^[30]. Jako sprzeczne z powyższym zakazem wypada ocenić przewidziane w aktach z 1928 r. i z 1936 r. obowiązkowe przysięgi z elementami odwołującymi się do odpowiedniej religii składane przez duchownych oraz piastunów naczelnych władz właściwych związków wyznaniowych. Przysięgi winny być złożone przed odpowiednimi organami administracji państwowej, jako warunek objęcia urzędów (stanowisk). Powyższe wymogi budzą także wątpliwości w kontekście zasady bezstronności światopoglądowej władz publicznych^[31]. Państwo uznaje bowiem walor czynnika religijnego, jako koniecznego w sferze swego działania^[32]. Pośrednio opowiada się za monoteistyczną koncepcją Absolutu. Rzeczone normy wskazują także na instrumentalne podejście państwa (ustawodawcy oraz administracji) do religii. Można bowiem odnieść wrażenie, iż ustanawiając wymogi przysięgi z elementami religijnymi, państwo zamierza wywierać presję moralną na piastunów określonych stanowisk w WKS, MZR i KZR, w celu zagwarantowania sobie ich lojalności. Złamanie owej lojalności traktowane byłoby jako złamanie przysięgi, czyli grzech ciężki.

Za niezgodny z wolnością religii (art. 53 ust. 2 Konstytucji) w związku z wolnością zrzeszania się (art. 58 ust. 1) wypada uznać art. 1 ustawy o stosunku Państwa do MZR stanowiący, iż ogół wyznawców islamu na obszarze Polski tworzy MZR. Nadaje to Związkowi charakter korporacji przymusowej mającej skupiać wszystkich muzułmanów w RP, zarówno obywateli polskich, jak i cudzoziemców. Pośrednio z analizowanego przepisu wynika, iż MZR ma mieć charakter monopolistyczny, tym samym wykluczone jest istnienie innych islamskich związków wyznaniowych.

Z kolei przepisy mówiące o obowiązku nauczania religii w szkołach młodzieży wyznania odpowiednio muzułmańskiego i karaimskiego wzbudzają uzasadnione wątpliwości co do zgodności z gwarantowanym konstytucyjnie fakultatywnym charakterem nauczania religii w szkołach (art. 53 ust. 4) oraz z obowiązkiem uwzględnienia w zakresie wychowania religijnego i moralnego stopnia dojrzałości dziecka, jego wolności sumienia i wyznania oraz przekonań (art. 53 ust. 3 w związku z art. 48 ust. 1).

Ograniczenia gwarantowanej konstytucyjnie autonomii wymienionych wspólnot religijnych (art. 25 ust. 3), czyli ich uprawnienia do swobodnego tworzenia i zmiany własnego prawa wewnętrznego obowiązującego w ramach danej konfesji^[33] można postrzegać przede wszystkim w ustawowym wymogu uznania właściwych statutów (prawa wewnętrznego) przez Radę Ministrów, jako przesłanki ich obowiązywania. Wydaje się, że z zasadą poszanowania autonomii związków wyznaniowych przez państwo są także niezgodne zawarte w Ustawach z 1936 r. wymogi stwierdzenia przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, że szczegółowe przepisy i regulaminy wydane w celu wykonania statutów odpowiednio MZR i KZR nie zawierają postanowień sprzecznych z ustawami oraz z rzeczonymi statutami. Miałyby być to przesłanki obowiązywania tych aktów wykonawczych do statutów.

Trzeba zauważyć, iż obecnie istniejący stan w dziedzinie prawa wewnętrznego WKS, MZR i KZR godzi w zasadę bezpieczeństwa obrotu prawnego, względnie pewności prawa^[34]. Wciąż bowiem formalnie obowiązują rozporządzenia Rady Ministrów o uznaniu statutów tych konfesji^[35], a zarazem w praktyce konfesje te funkcjonują w oparciu o inne akty prawa wewnętrznego,

ustanowione i zmieniane swobodnie przez ich organy wewnętrzne^[36]. Podmioty wchodzące w stosunki prawne z WKS, MZR, czy KZR mogą mieć nieusuwalne trudności w ustaleniu zwłaszcza, czy dana wspólnota jest reprezentowana przez odpowiednio umocowany do działania organ. Członkowie wymienionych związków wyznaniowych mogą mieć istotne trudności w określeniu w szczególności swych uprawnień korporacyjnych.

Naruszenia autonomii wspólnot religijnych upatrywać można ponadto w zbyt szczegółowym określeniu przez ustawodawcę ich wewnętrznych kwestii organizacyjnych, np. organów wewnętrznych, ich szczegółowych kompetencji, liczebności, czy zasad tworzenia gmin wyznaniowych^[37]. Tego rodzaju zagadnienia powinny być unormowane samodzielnie przez same zainteresowane wspólnoty religijne w ich prawie wewnętrznym. Państwo powinno co najwyżej określić zasady uzyskania osobowości prawnej przez wyznaniowe jednostki organizacyjne oraz ogólne zasady ich reprezentacji w obrocie prawnym.

Jako potencjalnie kompromitującą dla państwa polskiego należy oceniać Ustawę z dnia 25 marca 1938 r.^[38]. Ustawa w istocie rzeczy wprowadzała segregację wyznaniową w zakresie wytwarzania i handlu dewocjonaliami oraz przedmiotami kultu religijnego trzech religii: chrześcijańskiej, mojżeszowej i muzułmańskiej. Wymienione czynności merkantylne dozwolone są osobom fizycznym wyłącznie tej religii, której dane wytwory dotyczą, oraz osobom prawnym, których wszystkie władze sprawowane są przez osoby danej religii. Analogiczne ograniczenia przewidziano wobec osób zatrudnionych przy wytwarzaniu dewocjonalii oraz przedmiotów kultu religijnego. Zatrudniania innych osób zabroniono. Przewidziano, że wytwórnie oraz zakłady sprzedaży wspomnianych przedmiotów, które nie dostosują się do wymogów rzeczonyj ustawy zostaną zlikwidowane w ciągu dwóch lat od jej wejścia w życie. Ponadto przewidziano całkiem surowe (jak na warunki z 1938 r.) sankcje karne dla osób prowadzących przemysł (działalność gospodarczą) z naruszeniem przepisów Ustawy z 1938 r. lub przepisów doń wykonawczych^[39]. Opisane regulacje jawią się jako sprzeczne z konstytucyjnym zakazem dyskryminacji w szczególności w życiu gospodarczym z przyczyn religijnych (art. 32 ust. 2 Konstytucji). Restrykcje przewidziano jedynie w odniesieniu do wyznawców trzech religii monoteistycznych: chrześcijaństwa, islamu i judaizmu, najliczniej współcześnie wyznawanych na terytorium Polski. Ograniczenia dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej oraz zatrudnienia osób wspomnianych religii są sprzeczne odpowiednio z gwarantowaną w art. 20 Konstytucji wolnością działalności gospodarczej, względnie z wolności wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy (art. 65 ust. 1). Zarazem nie zachodzą przesłanki uzasadniające wprowadzenie tego rodzaju ograniczeń, przewidziane w art. 31 ust. 3 ustawy zasadniczej. Ograniczenia te naruszają poprzez głęboką ingerencję w sferę rzeczonych wolności zasadę proporcjonalności.

Analizowana ustawa czyni wyznanie człowieka kryterium istotnym dla organów państwowych. O przynależności wyznaniowej, dla potrzeb regulacji z 1938 r., miał decydować stan ujawniony w księgach stanu cywilnego. Ten stan rzeczy koliduje z prawem jednostki do zachowania w tajemnicy swej przynależności wyznaniowej, co mieści się w zakresie gwarantowanej przez art. 53 ust. 1 Konstytucji wolności sumienia i religii. Zarazem art. 53 ust. 7 Konstytucji stanowi, że nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania. Samą segregację wyznaniową, jako opartą na zasadzie stygmatyzacji oraz wykluczenia, bez względu na zakres, należy uznać za sprzeczną z przyrodzoną i niezbywalną godnością człowieka. Zatem całą Ustawę z 1938 r. można uznać za kolidującą z art. 30 Konstytucji.

Za nie do pogodzenia z konstytucyjną zasadą prawa do sądu (art. 45 ust. 1), czy zasadą sądowego wymiaru sprawiedliwości (art. 175 ust. 1) należy uznać przyznanie kompetencji do orzekania w sprawach o wykroczenia przewidziane w Ustawie z 1938 r. władzom administracji ogólnej.

Ustawa o składkach na rzecz Kościoła Katolickiego szczegółowo normuje zagadnienie świadczeń pieniężnych ze strony wiernych na potrzeby parafii katolickich. Szczegółowo ustawodawca uregulował m.in. problematykę ustanawiania rzeczonych świadczeń^[40], zasady ich wymiaru^[41] oraz przymusowej egzekucji przez organy państwowe. Prawodawca państwowy podjął się drobiazgowego unormowania wewnętrznych zagadnień Kościoła katolickiego, zwłaszcza świadczeń na jego rzecz ze strony wiernych oraz ustroju, czy zasad powoływania wewnętrznych organów w parafiach katolickich. Wspomniane kwestie powinny być przedmiotem regulacji prawa kościelnego, a nie państwowego. Omawianą ustawę można zatem w całości uznać za niezgodną z zasadą poszanowania autonomii Kościoła w jego zakresie, a także poszanowania jego niezależności. Dotyczy to m.in. przymusowej egzekucji zaległych składek na podstawie przepisów o postępowaniu

przymusowym w administracji^[42]. Ponadto nałożenie składki zwyczajnej wyższej niż 5% uzależniono zwłaszcza od zatwierdzenia na wniosek ordynariusza przez wojewódzką władzę administracji ogólnej w porozumieniu z izbą skarbową. Ustawodawca ograniczył także możliwość przeznaczania środków ze składek nadzwyczajnych do sprecyzowanych celów. W istocie rzeczy Ustawa z 1932 r. pozbawia osoby konfesji katolickiej prawa do zachowania milczenia, co do swego wyznania. Jest to jedno z zasadniczych uprawnień mieszczących się w ramach wolności sumienia i religii, gwarantowanej przez art. 53 ust. 1 Konstytucji. Organy strasburskie oraz Komitet Praw Człowieka ONZ zaliczają wspomniane uprawnienie do zakresu wolności myśli, sumienia i wyznania (religii), o której mowa odpowiednio w art. 9 ust. 1 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, czy w art. 18 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych.

Analizowane akty prawne miejscami wyraźnie ujawniają swój anachronizm. W szczególności występują w nich nazwy organów ministerialnych, np. Minister Przemysłu i Handlu, Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Minister Rolnictwa i Reform Rolnych, czy Minister Spraw Wojskowych. Ta nomenklatura nie odpowiada współczesnej organizacji naczelnych organów administracji rządowej lub jej nazewnictwu. Ustawy z 1936 r. odwołują się do zasięgu terytorialnego Polski przed wybuchem II wojny światowej. Jako siedziba mużułmańskiego Muftiego oraz karaimskiego Hachana wskazane zostało miasto Wilno. Natomiast jako miejsce zjazdu kompetentnego do wyboru Hachana, ustawa o stosunku Państwa do KZR w RP wskazuje miasto Nowe Troki. Ustawa o stosunku Państwa do MZR w RP jako jeden z organów nadzoru wskazuje Wojewodę Wileńskiego. Nieaktualne są także przepisy przewidujące zatwierdzenie wysokości właściwych opłat za wystawiane przez związki dokumenty (np. odpisy, zaświadczenia). Dotyczą one bowiem stanu prawnego, w którym prawnie uznane wspólnoty religijne wykonywały pewne funkcje publicznoprawne, w szczególności prowadziły akta stanu cywilnego. Nadto jako anachronizm należy oceniać autorytarny model kierowania oraz reprezentacji MZR i KZR, zgodnie którym na czele tych wspólnot religijnych stoją dożywotnio obsadzone organy kolegialne odpowiednio — Mufti oraz Hachan. Można przypuszczać, że taki model kierownictwa nie odpowiada aspiracjom przynajmniej części członków odpowiednich związków. Rozporządzenie Prezydenta RP z 1928 r. przyznaje duchownym Kościoła szczególne uprawnienia, które postrzega ustawodawca w kategoriach przywilejów. Do tradycji wręcz średniowiecznego w swej genezie brachium seculare nawiązują postanowienia Ustaw z 1936 r. przewidujące udzielanie pomocy przez władze państwowe władzom i urzędom odpowiednich konfesji przy wykonywaniu zarządzeń w razie zawieszenia duchownego w czynnościach lub złożenia go z urzędu oraz we wszystkich innych przypadkach przewidzianych przez obowiązujące prawo. Anachronizm Ustaw z 1936 r. wynika także z częściowej recepcji w tych aktach postanowień dawnej carskiej ustawy "dla wyznań obcych"^[43]. W analizowanych aktach normatywnych spotykamy również nie występujące we współczesnej polszczyźnie formy językowe. Na anachronizm wskazuje również forma aktu z 1928 r. — jest to rozporządzenie Prezydenta RP. Współczesny, przewidziany przez Konstytucję z 1997 r., system źródeł prawa, nie przewiduje tej kategorii aktów normatywnych, jako źródeł prawa powszechnie obowiązującego^[44]. Rzeczony rodzaj aktów ustawodawczych przewidywała jedynie w latach 1926-1935 znowelizowana w dniu 2 sierpnia 1926 r.^[45] Ustawa konstytucyjna z 1921 r.

Pomimo podanych wyżej zastrzeżeń wszystkie omawiane akty normatywne z okresu międzywojennego korzystają z domniemania konstytucyjności. Jedynym organem kompetentnym do wiążącego stwierdzenia ich niezgodności z ustawą zasadniczą lub z niektórymi ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i tym samym do ich uchylecia jest Trybunał Konstytucyjny. Zarazem jednak podmioty stosujące Konstytucję, zgodnie z zasadami wyrażonymi w jej art. 8 ust. 1, winny dać pierwszeństwo normom ustrojowym, szczególnie w sprawach wyznaniowych, o ile odpowiednie przepisy Konstytucji nie odsyłają do ustaw. Podmioty te muszą dokonać wykładni terminów konstytucyjnych i ewentualnie dać im pierwszeństwo przed ustawodawstwem międzywojennym. Narażają się one na ryzyko zakwestionowania ich działań na drodze sądowej. Organy administracji wyznaniowej odstępując od stosowania w szczególności restrykcyjnych przepisów indywidualnego ustawodawstwa wyznaniowego z 1928 r. i z 1936 r. z uwagi na wyraźną kolizję szeregu ich postanowień zwłaszcza z art. 25 ust. 3 i art. 53 ust. 1, 2 i 6 Konstytucji, narażają się na zarzut niedopełnienia obowiązków, względnie przekroczenia uprawnień, a w konsekwencji na odpowiedzialność karną. Natomiast sądy rozpatrując daną sprawę mogą wystąpić do TK z pytaniem prawnym dotyczącym konstytucyjności analizowanych aktów ustawodawczych. Można przychylić się do postulatu, aby uznać kompetencję sądów do stwierdzania niekonstytucyjności aktów ustawodawczych w przypadku gdy zachodzi ich wtórna niekonstytucyjność, ewentualnie gdy

przepis(y) takiego aktu są w sposób oczywisty niezgodne z Konstytucją^[46]. Ze wspomnianymi zjawiskami możemy mieć do czynienia właśnie w przypadku ustawodawstwa przedwojennego. Opisany stan rodzi jednak po stronie podmiotów stosujących ustawodawstwo przedwojenne poczucie niepewności, a nawet — zagrożenia^[47]. To godzi w ustrojową zasadę zaufania obywateli do państwa i stanowionego przezeń prawa^[48]. Na podmioty stosujące prawo w dobrej wierze nie należy przenosić ryzyka naruszenia tegoż prawa. Skutkiem opisanego stanu może być m.in. bierność organów administracji.

Do rozstrzygnięcia kwestii obowiązywania norm wynikających z Ustaw z 1932 r. i 1938 r. użyteczne jest pojęcie *desuetudo*. Akty te niejako zostały „zapomniane” przez współczesne organy państwowe, szczególnie naczelne organy administracji wyznaniowej, a także przez odpowiednie wspólnoty konfesyjne. Ustawy owe pominięto w przepisach derogacyjnych wszystkich ustawy wyznaniowych, począwszy od 1989 r. Internetowy System Aktów Prawnych prowadzony przez Kancelarię Sejmu mylnie określa ustawy z 1932 r. i z 1938 r. jako nieobowiązujące. Nie podaje jednak dat ich uchylecia ani aktów derogujących. Można ponadto przyjąć, że już w latach 30-tych XX w. państwo polskie straciło zainteresowanie wykonywaniem tych ustaw. Kompetentne organy ministerialne nie wydały aktów wykonawczych, pomimo istnienia odpowiednich upoważnień ustawowych^[49]. Ustawa z 1938 zakłada ujawnienie przynależności wyznaniowej w księgach stanu cywilnego, zaś współczesna Ustawa z dnia 29 września 1986 — Prawo o aktach stanu cywilnego, tego nie przewiduje^[50]. W sumie ustawy rzeczzone nie mogą być stosowane nawet w przypadku istnienia ewentualnej woli ku temu.

Desuetudo nie odnosi do indywidualnych aktów ustawodawczych z 1928 r. i z 1936 r., jako całości. Fakt ich obowiązywania wskazuje zarówno naczelna rządowa administracja wyznaniowa, jak i doktryna prawa wyznaniowego^[51]. Już po II wojnie światowej, pomimo zmienionych warunków społeczno-politycznych w kraju, władze państwowe potwierdziły obowiązywanie tych aktów dokonując ich nowelizacji w związku z laicyzacją prawa o aktach stanu cywilnego oraz prawa małżeńskiego. Odwyknienie można rozważać jedynie w odniesieniu do pewnych norm wynikających z tych aktów normatywnych. Czytelna niezgodność szeregu zawartych w nich przepisów z zasadami wyznaniowymi Konstytucji prowadzi do ich niestosowania przez Departament Wyznań oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji (DWRMNIEM AIc). Od lat nie są stosowane m.in. normy dotyczące składania przysięgi religijnej przed właściwymi organami państwowymi przez osoby mające piastować stanowiska w WKS, MZR, czy KZR. Nie stosuje się norm przewidujących dotacje budżetowe państwa dla tych wyznań^[52]. Przynajmniej od 1989 r. nie jest urzeczywistniana norma wynikająca z art. 1 ustawy o stosunku Państwa do MZR w RP nadająca temu związkowi charakter korporacji przymusowej mającej skupiać ogół muzułmanów w Polsce^[53]. W ich miejsce centralna administracja wyznaniowa stosuje właściwe postanowienia Ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania^[54]. Nie jest to jednak zadanie proste. Normy derogacyjne zawarte w art. 18 ust 1 i 2 Ustawy z 17 maja 1989 r. mają bowiem charakter ogólny^[55]. Samym podmiotom stosującym indywidualne ustawodawstwo wyznaniowe z lat: 1928 i 1936 pozostawiono decyzje szczegółowe, co do zakresu stosowania tych aktów. W sumie opisany stan stwarza po stronie administracji wyznaniowej niebezpieczeństwo woluntarystycznego podejmowania rozstrzygnięć w sferze wolności i praw jednostki.

Należy podkreślić, iż zakres przepisów wyrażających normy wygasłe na skutek *desuetudo* nie jest tożsamy z zakresem przepisów wspomnianych aktów budzących uzasadnione wątpliwości, co do ich konstytucyjności. Przykładowo pomimo, że postanowienia ustawy o stosunku Państwa do MZR w RP obligujące do odmawiania modlitw w intencji Rzeczypospolitej, Prezydenta RP, jej Rządu oraz wojska, budzą uzasadnione zastrzeżenia co do ich zgodności z gwarantowaną konstytucyjnie wolnością sumienia i religii, zgodnie z informacjami badaczy, członkowie MZR modlitwy takie praktykują chcąc podkreślić swą lojalność wobec państwa (odmiennie niż konkurencyjna Liga Muzułmańska w RP). W 2006 r. i w 2012 r. Mufti MZR, wobec prób opozycji usunięcia go ze stanowiska, powoływał się na dożywotność swego urzędu. W 2012 r. dowodził spełnienia kryteriów personalnych do zajmowania stanowiska lidera Związku zgodnie z restrykcyjnymi i uznaniowymi postanowieniami Ustawy z 1936 r.^[56] Negował także rozdzielenie funkcji Muftiego i przewodniczącego Najwyższego Kolegium Muzułmańskiego.^[57] W 2013 r. lider MZR w związku ze sporami na tle ustanowienia zakazu tzw. uboju rytualnego liczył się z niebezpieczeństwem cofnięcia mu uznania przez władze państwowe. Wobec planów niektórych członków muzułmańskiej gminy wyznaniowej w Kruszynianach zbycia tamtejszej nieruchomości będącej jej własnością a stanowiącej wakf^[58] Mufti przeciwstawił się wskazując, że Ustawa z 1936 r. wyklucza możliwość alienacji tego

rodzaju nieruchomości.

Natomiast trudny do ustalenia, z uwagi na hermetyczność właściwych grup, jest szczegółowy zakres stosowania Rozporządzenia Prezydenta RP z 1928 r. przez staroobrzędowców oraz Ustawy z 1936 r. o stosunku Państwa do KZR przez Karaimów. Zapewne znajdują zastosowanie przepisy dotyczące osobowości prawnej oraz naczelných organów właściwych związków wyznaniowych.

Reasumując, na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że w ujęciu behawioralnym Ustawy z 1932 r. i z 1938 r. całkiem już nie obowiązują współcześnie, zaś akty ustawodawcze z 1928 r. i z 1936 r. — w istotnej mierze. W celu zapewnienia bezpieczeństwa prawnego oraz poszanowania zasady zaufania obywateli do państwa i stanowionego przezeń prawa wszystkie rzeczony akty powinny być możliwie najszybciej formalnie uchylone. W całości powinny być derogowane Ustawy z 1932 i 1938 r. Akty ustawodawcze z lat: 1928 i 1936 powinny być uchylone w sposób zapewniający ciągłość osobowości prawnych odpowiednich związków wyznaniowych i ich jednostek organizacyjnych. Optymalnym rozwiązaniem byłoby zastąpienie właściwych regulacji z okresu międzywojennego nowymi indywidualnymi ustawami wyznaniowymi, odpowiadającymi standardom indywidualnego ustawodawstwa wyznaniowego z lat dziewięćdziesiątych XX wieku, a przy tym, aktami, których zgodność z Konstytucją z 1997 r. nie budzi wątpliwości.

Znaczenie przedwojennego ustawodawstwa wyznaniowego w obecnym systemie prawnym jest mocno ograniczone. Nie jest ono stosowane w praktyce poza niektórymi przepisami o charakterze organizacyjnym oraz w przepisach dotyczących osobowości prawnej właściwych związków wyznaniowych i ich jednostek organizacyjnych. Dla stosunkowo nielicznych WKS, MZR i KZR uregulowanie ich położenia w drodze indywidualnych aktów ustawodawczych stanowi okoliczność wyróżniającą je na tle związków wyznaniowych wpisanych do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych. Daje to podstawy do żądania uregulowania ich stosunków z państwem w drodze konsensualnej oraz do rozszerzenia na te wspólnoty szczegółowych uprawnień przysługujących kościołom i innym związkom wyznaniowym działającym na podstawie indywidualnych ustaw wyznaniowych z lat 1989-1997.

Ustawy z 1932 r. oraz z 1938 r. należy (i można) uchylić na podstawie samodzielnych kompetencji prawotwórczych odpowiednich organów państwowych ^[59]. Natomiast ustanowienie nowych regulacji w miejsce ustawodawstwa z lat: 1928 i 1936 wymaga zgodnie z art. 25 ust. 5 Konstytucji zachowania form konsensualnych, czyli zawarcia przez Rząd uprzednich, odpowiednich umów z właściwymi związkami wyznaniowymi ^[60]. Obecnie, wg informacji DWRMNIe MAiC, po stronie rzeczonych konfesji występuje brak zainteresowania. O ile władze MZR oraz WKS wypracowały jeszcze w pierwszej dekadzie XXI wieku projekty nowych indywidualnych ustaw wyznaniowych, to po stronie KZR można zanotować całkowity brak zainteresowania. Należy jednak stwierdzić, że jeszcze kilka (kilkanaście) lat temu występował brak zainteresowania po stronie władz państwowych mimo inicjatyw ze strony szczególnie MZR, czy WKS. Zatem w przypadku, gdyby zmiana omawianego ustawodawstwa wyznaniowego na drodze parlamentarnej okazała się niemożliwa, należy podjąć próbę uchylenia rzeczonych aktów przedwojennych, względnie ich obszernych fragmentów w drodze orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, stwierdzającego niekonstytucyjność. Wnioski w tych sprawach do TK mogą złożyć poza podmiotami mającymi legitymację ogólną także właściwe związki wyznaniowe z 1936 r. ^[61].

Przedwojenne ustawodawstwo wyznaniowe powinno być jak najszybciej wyeliminowane ze współczesnego systemu prawnego. Jego obowiązywanie koliduje bowiem z całą pewnością z zasadą zaufania obywateli do państwa, nie służy rozwojowi odpowiednich wspólnot konfesyjnych a wręcz podważa autorytet państwa.

[1] Dz. U. Nr 38, poz. 363 ze zm., dalej „Rozporządzenie Prezydenta RP z 1928 r.” lub „Rozporządzenie z 1928 r.”.

[2] Dz. U. Nr 35, poz. 358, dalej „Ustawa z 1932 r.”.

[3] Dz. U. Nr 30, poz. 240 ze zm.; Dz. U. Nr 30, poz. 241 ze zm., dalej „Ustawy z 1936 r.”.

[4] Dz. U. Nr 19, poz. 149, dalej „Ustawa z 1938 r.”.

[5] Por. J. Sawicki, *Studia nad położeniem prawnym mniejszości religijnych w państwie polskim*, Warszawa 1937, s. 178-179, 197, 208.

[6] Szerzej nt. odwykania zob. Z. Ziemiński, *Desuetudo*, „*Pastwo i Prawo*” 1994, z. 11, s. 3-8; T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2013, s. 150-151.

[7] Dz. U. Nr 44, poz. 267; Dz. U. Nr 79, poz. 550; Dz. U. Nr 101, poz. 935.

[8] J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2009, s. 512.

[9] Dz. U. Nr 30, poz. 227.

[10] Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *op. cit.*, s. 531.

[11] Por. L. Krzywicki, *Ekscesy antyżydowskie na polskich uczelniach w latach trzydziestych XX wieku*, Warszawa 2009, s.15 — 119

[12] Zob. art. 110-116 oraz art. 120 Ustawy konstytucyjnej z 1921 r. oraz art. 5 i 81 Ustawy konstytucyjnej z 1935 r.

[13] W sumie w okresie międzywojennym w sposób odpowiadający wymogom konstytucyjnym uzyskało siedem kościołów i innych związków wyznaniowych. Były to: Kościół Katolicki i Żydowski Związek Religijny, Wschodni Kościół Staroobrzędowy nieposiadający hierarchii duchownej, Kościół Ewangelicko-Augsburski w RP, Muzułmański Związek Religijny w RP, Karaïmski Związek Religijny w RP oraz Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny. Państwo polskie, poza konfesjami posiadającymi uznanie na podstawie przepisów dawnych państw zaborczych, uznało tylko jeden nowy związek wyznaniowy — Wschodni Kościół Staroobrzędowy, nieposiadający hierarchii duchownej.

[14] Art. 114 Konstytucji z 1921 r., utrzymany w mocy przez Konstytucję z 1935 r., stanowił: Wyznanie rzymskokatolickie będące religią przeważającą większości narodu zajmuje w Państwie naczelną stanowisko wśród równouprawnionych wyznań. Kościół rzymskokatolicki rządzi się własnymi prawami. Stosunek państwa do kościoła będzie określony na podstawie układu ze Stolicą Apostolską, który podlega ratyfikacji przez Sejm.

[15] Dz. U. 1920 Nr110, poz. 72.

[16] *Historia dyplomacji polskiej*. Tom IV 1918-1939, red. P. Łosowski, Warszawa 1995, s. 484.

[17] Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

[18] Zob. P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Warszawa 2008, s. 80.

[19] Zob. T. Chouwain, J. Winczorek, P. Winczorek, *Wprowadzenie państwa prawnego do porządku konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej*, w: *Zasada demokratycznego państwa prawnego w Konstytucji RP*, pod red. S. Wronkowskiej 2006, s. 20-29.

[20] Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz. U. 1977 Nr 38, poz. 167); Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (Dz. U 1977 Nr 38, poz. 169).

[21] Dz. U. 1993 Nr 61, poz. 284.

[22] Zob. preambuły do Ustaw z dnia 17 V 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (tekst jedn. Dz. U. 2005 Nr 231, poz. 1965 ze zm) oraz o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP (Dz. U. Nr 29, poz. 154 ze zm); szerzej M. Pietrzak, *Stosunki między państwem i Kościołem w świetle ustaw wyznaniowych z 17 maja 1989 r.*, „Państwo i Prawo” 1991, z. 1, s. 3-15; oraz T.J. Zieliński, *Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 1989 r. jako „magna charta” swobód światopoglądowych w Polsce*, w: *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989-2009). Analizy-dyskusje-postulaty*, pod red. D. Walencika, Katowice — Bielsko-Biała 2009, s. 53-65.

[23] Por. W. Brzozowski, *Przedwojenne ustawodawstwo wyznaniowe a Konstytucja RP z 1997 r.*, „Przegląd Legislacyjny” 2013, nr 1, s. 11-22.

[24] W sumie w okresie międzywojennym obowiązywały w zasadzie niezmienione konstytucyjne podstawy stosunków wyznaniowych. Konstytucja z 1935 r. na podstawie art. 81 utrzymywała bowiem w mocy zdecydowaną większość przepisów wyznaniowych Konstytucji z 1921 r.

[25] Szerzej R. Hauser, J. Trzcíński, *Prawotwórcze znaczenie orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego w Orzecznictwie Naczelnego Sądu Administracyjnego*, Warszawa 2010, s. 28-31.

[26]

[27] Ustawa z 1936 r. o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego (MZR) w RP wprowadza liczne wymogi jakie powinien spełniać kandydat na Muftiego: 1) obywatelstwo polskie; 2) znajomość języka polskiego w słowie i piśmie; 3) ukończenie 40. lat; 4) kończenie wyższych studiów teologicznych lub języków wschodnich; 5) nieskazitelność obywatelska. Znamienne, że odpowiedni minister może udzielić dyspensy od wszystkich wymogów z wyjątkiem nieskazitelności obywatelskiej.

[28] J. Sawicki, *op. cit.*, s. 174, 195.

[29] Zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia lub moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

[30] Zarazem współcześnie dostrzegalne okazują się braki Ustaw z 1936 r. w zakresie zagwarantowania wolności praktykowania religii członkom MZR i Karaimskiego Związku Religijnego (KZR). Nie zapewniono im w szczególności prawa do dokonywania uboju zwierząt zgodnego z nakazami religijnymi na własne potrzeby oraz prawa do noszenia stroju zgodnego nakazami wyznawanej religii także w instytucjach publicznych. Nie przewidziano preferencji dla podatników w przypadku darowizn na działalność charytatywno-opiekuńczą, prowadzoną przez osoby prawne wyżej wymienionych związków wyznaniowych w stopniu przewidzianym w indywidualnym ustawodawstwie wyznaniowym dotyczącym kościołów chrześcijańskich z lat 1989-1991, ani nawet z lat 1994-1997. Ów brak można oceniać jako niezgodny z zasadą równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych (art. 25 ust. 1 Konstytucji). W wyroku z 14 XII 2009 r., (sygn. akt K 55/07) Trybunał Konstytucyjny (TK) stwierdził jednak m.in., że prawodawca konstytucyjny dopuszcza czasowe zróżnicowanie wspólnot religijnych do chwili uzyskania przez nie ostatecznego statusu. Zob. krytyczną głosę do tego wyroku W. Brzozowskiego w „Państwo i Prawo” 2010, z. 5, s. 126-131

[31] Szeroko i wyczerpująco nt. powyższej zasady zob. W. Brzozowski, *Bezstronność światopoglądowa władz publicznych w Konstytucji RP*, Warszawa 2011, oraz W. Brzozowski, *Bezstronność religijna, światopoglądowa i filozoficzna władz Rzeczypospolitej Polskiej*, pod red. T. J. Zielińskiego, Warszawa 2009.

[32] Szczególnie kuriozalne jest zawarte w przysiędze członków Najwyższego Kolegium Muzułmańskiego MZR, składanej przed objęciem urzędu na ręce wojewody lub jego zastępcy, zobowiązanie nie tylko do przestrzegania praw RP ale także Koranu.

[33] . Szerzej P. Borecki, *Autonomia kościołów i innych związków wyznaniowych we współczesnym prawie polskim*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2012, t. 15, s. 85-110.

[34] Przez pewność prawa, jak stwierdza A. Zieliński, należy rozumieć odznaczenie się przez prawo cechami gwarantującymi możliwość polegania na przepisach prawnych, jako na czymś, czego można być pewnym, co budzi zaufanie i zapewnia poczucie bezpieczeństwa. Idem, *Pewność prawa*, w: *Jakość prawa*, pod red. ..., Warszawa 1996, s. 43.

[35] Zob. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 VIII 1928 r. o uznaniu Statutu Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego nieposiadającego hierarchii duchownej (Dz. Nr 210, poz. 482); Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 VIII 1936 r. o uznaniu Statutu Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 72, poz. 517); Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 VIII 1936 r. o uznaniu Statutu Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 72, poz. 518). Wymienione akty podaje jako obowiązujące serwis LEX. Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 26 VIII 1936 r. jako obowiązujące podaje także Internetowy System Aktów Prawnych Sejmu RP.

[36] Zob. statut Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego nieposiadającego hierarchii duchownej z 2009 r., statut Muzułmańskiego Związku Religijnego w RP z 2009, statut Karaimskiego Związku Religijnego w RP. P. Borecki, Cz. Janik (red.), *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, Wybór aktów prawnych, Warszawa 2012, s. 41- 76; zob. także: <http://www.mzr.pl/pl/info.php?id=7> (dostęp: 14 V 2014). Pod II wojnie światowej dostosowaniu działalności WSK, MZR i KZR do nowych warunków nastąpiło w drodze wydania nowych statutów zatwierdzonych przez Urząd ds. Wyznań. WSK otrzymał nowy statut dopiero w 1984 r., MZR — w 1969 (1971), KZR — w 1974 r.

[37] Zob. przypis 5.

[38] T.J. Zieliński, *Ustawodawstwo II Rzeczypospolitej wymierzone w wyznawców judaizmu*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2012, t. 4, s. 29-49. Brak jest dostatecznych podstaw aby przyjąć, że Ustawa z 25 marca 1938 r. o wytwarzaniu i handlu dewocjonaliami i przedmiotami kultu religijnego nie została uchylona na podstawie ogólnej klauzuli derogacyjnej zawartej w art. 14 ust. 1 Ustawy z dnia 1 lipca 1958 r. o zezwoleniach na wykonywanie przemysłu, rzemiosła, handlu i niektórych usług przez jednostki gospodarki nieuspołecznionej (Dz. U. Nr 45, poz. 224.

[39] Art. 5 Ustawy z 1938 r. przewiduje, o ile czyn nie jest zagrożony karą w powszechnych ustawach karnych, karę aresztu do 3. miesięcy i grzywny do 3000 zł lub jedną z tych kar. Przewidziano również konfiskatę przedmiotów pochodzących z wykroczenia.

[40] Dla uchwalania składek zwyczajnych przewidziano, że zgromadzenie parafialne (składające się z osób opłacających składki) zwołane przez miejscowego duszpasterza na wniosek rady parafialnej, winno wybrać przedstawicielstwo (od 6 do 15 osób, w tym proboszcz lub jego urzędowy zastępca).

[41] Przewidziano dwa rodzaje składek: zwyczajne i nadzwyczajne. Składka zwyczajna nie może przewyższać 5% podstawy wymiaru i mogą być uchwalane na okres nie dłuższy niż 5 lat. Składki nadzwyczajne wg ustawy mogą być tylko jednorazowe, ale ich pobieranie może być rozłożone na wiele lat.

[42] Nie uiszczane składki wg Ustawy z 1932 r. ściągają na wniosek rady parafialnej zarządy gmin w trybie przewidzianym w Rozporządzeniu Prezydenta RP z dnia 22 III 1928 r. o postępowaniu przymusowym w administracji (Dz. U. Nr 36, 342).

[43] K. Krasowski, Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne, Poznań 1988, s. 202 i 209.

[44] Zgodnie z art. 234 Konstytucji z 1997 r. jedynie w sytuacji nadzwyczajnej — jeżeli w czasie stanu wojennego, gdy Sejm nie może zebrać się na posiedzenie, Prezydent RP może wydawać na wniosek Rady Ministrów rozporządzenia z mocą ustawy, ale w granicach i na zasadach określonych w samej Konstytucji.

[45] Dz. U. Nr 78, poz. 442.

[46] Zob. R. Hauser, J. Trzeciński, op. cit., s. 28-33.

[47] Wiosną 2014 r. Prokuratura Okręgowa w Warszawie wszczęła śledztwo w sprawie wystawienia przez Departament Wyznań oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji (DWRMNIe MAiC) zaświadczenia dla Muftiego MZR T. Mośkiewicza, stwierdzającego, że jest on przewodniczącym Najwyższego Kolegium Muzułmańskiego.

[48] Szerzej nt. tej zasady B. Banaszak, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2012, s. 24-27; oraz W. Sokolewicz, Rozdział I. „Rzeczpospolita”, artykuł 2, w: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, pod red. L. Garlickiego, t. V, Warszawa 2007, s. 33-37.

[49] Nie wydanie aktów wykonawczych do Ustawy z 1932 r. było skutkiem nieosiągnięcia porozumienia przez władze państwowe z właściwą władzą kościelną (por. art. 16).

[50] Tekst jedn. Dz. U. z 2011 r., Nr 212, poz. 1264.

[51] Zob. P. Sobczyk, P. Sobczyk, Prawo wyznaniowe. Wybór źródeł, Warszawa 2005, s.195-216; W. Uruszczak, Prawo wyznaniowe, Kraków 1997, s. 307-316, 354-367

[52] Przed laty Departament Wyznań Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji odrzucił wniosek MZR o przyznanie ze środków budżetowych wynagrodzeń dla członków władz Związku i jego pracowników. Powołano się na wynikającą z art. 25 ust. 3 Konstytucji zasadę poszanowania wzajemnej niezależności państwa i związków wyznaniowych zwłaszcza w aspekcie finansowym, co wyklucza dotowanie konfesji jako takich z budżetu państwa.

[53] Obecnie są zarejestrowane jako związki wyznaniowe poza MZR cztery muzułmańskie wspólnoty konfesyjne: Stowarzyszenie Jedności Muzułmańskiej (od 31 I 1990 r.), Stowarzyszenie Muzułmańskie 'Ahmadiyya (od 23 XII 1990 r.), Islamskie Zgromadzenie 'Ahl al-Bayt (od 17 XII 1990 r.), oraz Liga Muzułmańska w Rzeczypospolitej Polskiej (od 06 I 2004 r.).

[54] Na podstawie informacji uzyskanej od Zastępcy Dyrektora DWRMNIe MAiC 12 V 2014 r.

[55] Zgodnie z art. 18: „1. Przepisy rozdziału 2 i działu III [ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania — P.B.] regulują stosunek państwa tylko do tych kościołów i innych związków wyznaniowych, których sytuacja prawna i majątkowa nie jest określona odrębnymi ustawami. 2. Przepisy rozdziału 2 określające uprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych mają jednak zastosowanie do kościołów i innych związków wyznaniowych o ustawowo uregulowanej sytuacji, gdy odrębne ustawy określone w ust. 1 nie przewidują takich uprawnień”.

[56] Zob. P. Borecki, Opinia prawna w sprawie statusu Muftego Muzułmańskiego Związku Religijnego, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2013, t. 5, s. 271-275.

[57] Warto przypomnieć, że w Polsce Ludowej zrezygnowano z urzędu Muftiego. Jego kompetencje przejęło pięcioosobowe Najwyższe Kolegium Muzułmańskie jako organ wykonawczy Wszechpolskiego Kongresu Muzułmańskiego. Dotychczasowy Mufti (od 1925 r.) dr Jakub Szymkiewicz po II wojnie światowej nie wrócił z emigracji do kraju. Zmarł w 1966 r. w Stanach Zjednoczonych.

[58] Wakf (arab.) w tradycji muzułmańskiej to majątek przekazany gminie muzułmańskiej (najczęściej ziemia) z przeznaczeniem na cele dobroczynne lub religijne, nie podlegający wyłączeniu ani opodatkowaniu.

[59] W świetle pkt. 6 Deklaracji Rządu Rzeczypospolitej Polskiej z 15 IV 1997 r. w celu zapewnienia jasnej wykładni Konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisanego w Warszawie 28 VII 1993 r. (M.P. 1998 Nr 4, poz. 51) uchylenie ustawy o składkach na rzecz Kościoła katolickiego mieści się w sferze suwerennych uprawnień organów państwowych i nie wymaga zgody strony kościelnej a jedynie zasięgnięcia jej opinii na forum odpowiedniej komisji przewidzianej w art. 22 Konkordatu. Stanowiska powyższego nie zmienia fakt uzgodnienia przez władze ze stroną kościelną Ustawy z 1932 r. o składkach na rzecz Kościoła katolickiego. Zob. M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2013, s. 120. Stanowisko przeciwne P. Stanisza, O obowiązku układowego regulowania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim w: *Układowe formy regulacji stosunków między państwem a związkami wyznaniowymi* (art. 25 ust. 4-5 Konstytucji RP), pod red. P. Stanisza, M. Ordon, Lublin 2013,, s. 462-463.

[60] Zob. P.A. Leszczyński, *Regulacja stosunków między państwem a nierzymskokatolickimi Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi* określona w art. 25 ust. 5 Konstytucji RP, *Gorzów Wielkopolski* 2012, ss. 560 (bodaj najbardziej wyczerpujące opracowanie poświęcone art. 25 ust. 5 Konstytucji RP). Dotychczas na podstawie omawianego przepisu zawarta została tylko jedna umowa — z dnia 6 IV 2011 r. między Radą Ministrów a Polskim Autokefalicznym Kościołem Prawosławnym. Na jej podstawie została uchwalona Ustawa z dnia 13 V 2011 r. o finansowaniu Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie z budżetu państwa (Dz. U. 144, poz. 649). Zob. M. Radajewski, *Charakterystyka wspólnot religijnych, które wystąpiły od 2008 r. o uregulowanie stosunków z państwem w drodze umów z art. 25 ust. 5 Konstytucji RP*, w: *Układowe formy regulacji stosunków...*, s. 197-211; E. Ignaciuk, *Realizacja art. 25 ust. 5 Konstytucji RP w praktyce Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowościowych i Etnicznych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji*, w: *Układowe formy regulacji stosunków...*, s. 213-228; M. Piszcz-Czapla, *Uregulowanie własności pounickich nieruchomości oraz finansowanie Prawosławnego Seminarium Duchownego w Warszawie w świetle art. 25 ust. 5 Konstytucji RP*, w: *Układowe formy regulacji stosunków...*, s. 229-249. Umowa z 6 IV 2011 r. nie została oficjalnie opublikowana; nieoficjalnie została opublikowana w *Przeglądzie Prawa Wyznaniowego*. Zob. „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2012, t. 4, s. 152-158.

[61] Uchylenie odpowiedniego ustawodawstwa przedwojennego w wyniku orzeczenia TK może być także następstwem wniesienia skargi konstytucyjnej albo pytania prawnego.

Paweł Borecki

Doktor, asystent w Katedrze Prawa Wyznaniowego Uniwersytetu Warszawskiego. Specjalność naukowa: prawo wyznaniowe. Autor artykułów i książek z zakresu prawa wyznaniowego.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 12-01-2015)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,9786) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,9786>)

Contents Copyright © 2000-2012 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2012 Michał Przech

Właścicielem portalu Racjonalista.pl jest Fundacja Wolnej Myśli.

Autorem portalu jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tego portalu i jakiegokolwiek jego części.

Wszystkie elementy tego portalu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz Racjonalista.pl

Strona 11 z 12

inne programy komputerowe są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tego portalu oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tego portalu i nie korzystać z jego zasobów.

Informacje zawarte na tym portalu przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów portalu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na portalu. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki prezentuje.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych portalu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl